

Lekker lang op vakantie

Toerisme en duurzaamheid

Keuzes en alternatieven voor
de Nederlandse toerist

Inleiding

Vakantie betekent ontspanning, even bijkomen van de drukke bezigheden van alledag. Vakantie betekent ook voor steeds meer Nederlanders het maken van verre reizen en kennismaken met andere landen. Bij het boeken van de reis voor komende zomer spelen echter niet alleen de wensen van de consument een rol. Er zijn meer belangen in het spel: de touroperator in Nederland verdient er zijn geld mee en de mensen in het land van bestemming willen er ook een behoorlijke boterham aan overhouden.

Bij iedere vakantie die we boeken ligt er een aantal keuzes voor ons open, keuzes die gevolgen hebben voor de drie genoemde partijen. Lijkt het onmogelijk om rekening te houden met de belangen van alle betrokkenen? Zo moeilijk hoeft dat gelukkig helemaal niet te zijn.

Toerisme en recreatie zijn gebaseerd op een aantrekkelijke bestemming. Het behouden van de aantrekkelijkheid van de bestemming is in het belang van iedereen: de toerist, de touroperator en de lokale bevolking van het gastland. Deze brochure gaat over de toeristische sector en hoe zij haar eigen toekomst veilig kan stellen. We willen immers ook in een verre toekomst nog kunnen genieten van rust, natuurschoon, lekker eten en alle andere aangename zaken die een vakantie te bieden heeft. Als alle betrokkenen op een verantwoorde manier met de toeristische sector omgaan, kunnen we ook over lange tijd nog steeds lekker op vakantie.

Een voorbeeld uit de praktijk:

Porto de Galinhas

Porto de Galinhas is een voormalig vissersdorpje, niet ver van Recife in het Noordoosten van Brazilië. Het veranderde de afgelopen tien jaar in één van de belangrijkste toeristische bestemmingen van Brazilië, zowel voor Brazilianen als voor buitenlanders.

De eerste georganiseerde reizen met Nederlandse toeristen kwamen in 2004, nu bieden verschillende Nederlandse touroperators Porto de Galinhas aan.

Voor de komst van het toerisme in de regio was de belangrijkste economische activiteit de productie van alcohol en suiker. Werk was er in de aanplant en oogst van suikerriet, of in de verwerkende industrie. Het toerisme bracht voor velen beter betaald werk met hogere opleidingseisen, onder gezondere werkomstandigheden.

Porto de Galinhas is een schoolvoorbeeld van een badplaatsje waar het toerisme enorm groeit. Er wonen ongeveer 7.000 mensen, een aantal dat kan oplopen tot het driedubbele in de weekenden, feestdagen en in het hoogseizoen. De forse toename van het aantal toeristen roept vragen op. Wat zijn de gevolgen van deze groei voor de lokale bevolking, cultuur en milieu? Wat zijn de wensen en problemen in de toeristische sector? Wat doet de lokale overheid?

Het verhaal van Porto de Galinhas illustreert de ontwikkelingen in de toeristische sector zoals die in deze brochure besproken worden. Met de ervaringen van Porto de Galinhas in het achterhoofd willen we een aantal aanbevelingen op een rijtje zetten – aanbevelingen die de negatieve aspecten van toerisme kunnen ombuigen zonder de positieve kanten ervan te verliezen.

Het lot van de populaire vakantiebestemming

Wat maakt een bestemming voor toeristen aantrekkelijk? De volgende factoren spelen daarbij een grote rol: ongerepte natuur, mooi landschap, waardevol cultureel erfgoed, een gastvrije bevolking, lokale gastronomie en goede dienstverlening in de toeristische sector. De aantrekkingskracht van een toeristische bestemming wordt dus voor een groot deel bepaald door de natuurlijke, culturele en sociale omgeving.

Helaas zijn dit precies de elementen die ook het meest kwetsbaar zijn. Als het reisverkeer op een bepaalde bestemming plotseling enorm toeneemt, heeft dat tot gevolg dat teveel mensen op dezelfde plaats, op hetzelfde tijdstip, hetzelfde product consumeren. De negatieve gevolgen worden dan al snel zichtbaar: hoogbouw verschijnt, zwerfvuil hoopt zich op, vandalisme steekt de kop op, de plaatselijke keuken verliest haar specifieke karakter en de gastvrijheid en dienstverlening laten steeds vaker te wensen over. Precies het 'unieke' van de toeristische bestemming gaat verloren en de bestemming verliest zijn aantrekkingskracht.

Op deze manier kan het succes van een vakantiebestemming zichzelf ondergraven. Daarom is het belangrijk om een vorm van toerisme te ontwikkelen die de ongewenste effecten voor natuur, cultuur en het menselijk kapitaal verhindert, maar die wél het gewenste effect – een aantrekkelijke vakantiebestemming – bewerkstelligt. We noemen dit duurzaam toerisme; een vorm van toeristische ontwikkeling die de eigen bestaansvoorwaarden niet aantast zodat ook toekomstige bewoners en gasten van de vakantiebestemmingen kunnen blijven genieten.

Wat Porto de Galinhas aantrekkelijk maakt

De schoonheid van de natuur is de grote trekker van Porto de Galinhas. Het ligt op een eiland in een rivierdelta en wordt omsloten door rivieren, mangrovebossen en oceaan. Het stadje zelf is een authentiek vissersstadje, met een gemoedelijk karakter en goede toeristische voorzieningen.

De accommodaties in Porto de Galinhas variëren van eenvoudige pensions tot all-inclusive resorts. De meeste bedrijven zijn in lokaal eigendom en hebben alleen kleinere vestigingen in Porto de Galinhas zelf. Dit betekent dat gasten voor andere bestedingen elders terecht kunnen, waardoor de ontwikkeling van lokale voorzieningen zoals bars en restaurants wordt gestimuleerd.

Dit in tegenstelling tot de grote hotels en resorts, waar het de tendens is om steeds meer diensten en activiteiten zelf aan te bieden, om de consumptie binnen de eigen muren te bevorderen.

Porto de Galinhas biedt een grote variatie aan bars, cafés, ijssalons en restaurants met verschillende specialiteiten. Naast de winkels in de formele sector zijn er veel verkopers die op het strand en in de hoofdstraten hun waren aan de man brengen - van vis, snacks, fruit en bier tot ijs en caipirinhas. De gemeente probeert deze handel te reguleren door de straathandelaren te registreren en toezicht te houden op de hygiëne en veiligheid.

Duurzaam toerisme: garantie voor de toekomst

Toerisme is duurzaam als het zijn werk goed doet, dat wil zeggen: kwalitatief hoogwaardige producten levert die de bezoeker tevreden stellen, zonder dit product – de vakantiebestemming – schade toe te brengen. Duurzaam toerisme is economisch rendabel en houdt tegelijkertijd rekening met mens, cultuur en milieu.

De rentabiliteit is een belangrijk aspect; een bedrijf dat verlies draait, zal immers snel ophouden te bestaan. Daarnaast is toerisme duurzaam als het sociaal en cultureel verantwoord is. Het verdwijnen van lokale culturele bijzonderheden doet grote afbreuk aan de aantrekkingskracht van een vakantiebestemming. De lokale cultuur van de gastregio moet daarom worden gerespecteerd, en sociale structuren moeten intact blijven. In het slechtste geval veroorzaakt toerisme een tweedeling binnen een gemeenschap, waarbij allerhande voorzieningen veel duurder en daarmee onbetaalbaar worden voor de lokale bevolking. Soms gebeurt dit zelfs bij een essentiële sector als de woningbouw, en dreigt de lokale bevolking door het opdrijven van de huurprijzen bij het vervullen van een basisbehoefte als wonen buiten de boot te vallen. Duurzaam toerisme brengt geen schade toe aan het milieu. Vervuild water en kaalgeplukte koraalriffen maken van een land geen toeristische trekpleister.

Duurzame toeristische ontwikkeling is een taak van alle betrokken partijen die deel uitmaken van het toeristische gebeuren, dit wil zeggen: de toeristen, de sector, de overheid, de media en internationale organisaties. Redenen om zich in te willen zetten voor een duurzaam toerisme zullen van geval tot geval verschillen. Sommigen willen vooral een groter publiek bereiken, anderen willen de toeristische sector de beste perspectieven bieden, de werkgelegenheid behouden of het toeristisch potentieel beschermen. Voor de gastregio is het vooral van belang om de positieve en negatieve gevolgen van toerisme tegen elkaar af te wegen. Het is goed dat de komst van toeristen meer werkgelegenheid met zich mee brengt, maar als die extra werkgelegenheid niet ten goede komt aan de lokale bevolking omdat het opleidingsniveau daar te laag ligt, verdwijnen die voordelen weer als sneeuw voor de zon.

Gevolgen voor mens, cultuur en milieu

Het toerisme in Porto de Galinhas is vooral gegroeid op een niet-duurzame manier. Sommige van de gevolgen liegen er niet om. Zo heeft de komst van groeiende aantallen toeristen geleid tot vastgoedspeculatie, waardoor oorspronkelijke dorps- en kustbewoners langzamerhand naar de gebieden in de buurt van de mangrovebossen verdreven worden. Veel van de werknemers in de toeristische sector wonen in deze gebieden, waar de woonomstandigheden verre van optimaal zijn.

De meeste medewerkers van de hotels en pensions zijn voormalige arbeiders uit de suikerindustrie die in de toeristische sector betere salarissen en werkomstandigheden vinden. Helaas vormen de hogere opleidingseisen voor lokale lageropgeleiden een groot probleem. Zij kunnen niet voldoen aan de eisen en verwachtingen van de bedrijven in de toeristische sector. Gevolg is dat veel bedrijven hun medewerkers buiten Porto de Galinhas zoeken. In de bediening en de keukens werken bijna uitsluitend mannen. Het is zwaar werk: het is er heet en de diensten zijn lang.

De basis van de lokale keuken wordt gevormd door vis en zeevruchten. De traditionele vis- en zeevruchtenschotels die geserveerd worden in veel restaurants, verliezen meer en meer hun karakteristieke smaak. Die smaak verandert door het gebruik van conserven, vis uit de diepvries en andere, niet traditionele vissoorten. Veel lokale vissers zijn gestopt met vissen en bieden nu zeiltochten aan naar de koraalriffen voor de kust van Porto de Galinhas. Dit is voor hen lucratiever en minder risicovol.

Porto de Galinhas heeft veel natuurgebieden zoals koraalriffen, mangrovebossen en stranden waar schildpadden hun eieren leggen. Er is echter nog te weinig initiatief genomen om de negatieve gevolgen op het milieu te beperken. De grootste zorg van ondernemers in de toeristische sector is het waterleiding- en rioleeringssysteem. Vooral de kwaliteit en beschikbaarheid van drinkbaar leidingwater is een groot probleem. Ook de vuilnisverwerking laat te wensen over.

Wat kunnen we doen?

Duurzaam toerisme staat of valt met het inschakelen van lokale, vaak kleinere bedrijven. Door de lokale productie te benutten wordt er werk en inkomen gecreëerd voor de lokale gemeenschap. De Nederlandse touroperator kan ervoor kiezen om vooral te werken met lokale bedrijven. Dagtochten en excursies kunnen worden georganiseerd met een plaatselijk bedrijf, vervoer kan worden geregeld via lokale minibussen.

Ook wat betreft accommodatie is dit erg belangrijk. De touroperator kan ervoor kiezen om in zee te gaan met een lokaal hotel of pension. Het grote voordeel is niet alleen dat de verdiensten dan ten goede komen aan plaatselijke ondernemers in plaats van een internationale hotelketen. Het betekent ook dat de toeristen voor een groot deel van hun overige bestedingen in de directe omgeving zullen rondkijken. Ze gaan uit eten in de plaatselijke restaurants en winkelen in kleine souvenirshops.

Dit in tegenstelling tot een verblijf in een internationaal hotel of een resort. Veel grote hotelketens leggen zich meer en meer toe op all-inclusive toerisme, waarbij zoveel mogelijk voorzieningen binnen de muren van het hotel aangeboden worden. Door ervoor te zorgen dat de toeristen voor hun boodschappen en uitjes de deur nauwelijks meer uit hoeven, wordt een groot deel van de inkomsten richting hotel gesluisd en komt het vaak niet ten goede aan de plaatselijke bevolking.

De touroperator kan de Nederlandse toeristen informeren over het belang van duurzaam toerisme en alternatieven aanbieden waar de toerist uit kan kiezen. Touroperators kunnen hun klanten bijvoorbeeld via lokale agenten en hun eigen hostesses wijzen op excursies met een ecologisch karakter op de plaats van bestemming.

Aandacht voor duurzaam toerisme in Porto de Galinhas

Er is een aantal mogelijkheden voor duurzame excursies in Porto de Galinhas. Zo is er een populaire zeiltocht (met een traditionele boot, de jangada) langs de natuurlijke bassins die door de koraalriffen zijn gevormd. Sinds de oprichting van de Vereniging van Bootverhuurders en de invoering van strengere regelgeving, is er een betere controle op de toegangstijden en de delen van het gebied die bezocht mogen worden. Bovendien worden er instructies gegeven ten behoeve van het behoud van de ecosystemen in zee.

Ook zijn er toeristische tochten over het platteland met bezoeken aan oude suikermolens, suikerfabrieken en specialiteitenwinkels met regionaal fruit en eten. Een ander voorbeeld is het project *Hippocampus* dat zich inzet voor de bescherming van het bedreigde zeepaardje. Porto de Galinhas kent ook een natuurgebied Reserva Particular do Patrimônio Natural do Outeiro de Maracaípe.

Tot slot kan de Nederlandse touroperator lokale overheden en bedrijven ondersteunen bij het doorvoeren van verbeteringen. Zo laat de administratie van hotels en pensions bijvoorbeeld vaak te wensen over. Een betrouwbaar informatie- en classificatiesysteem voor hotels en pensions is belangrijk voor de toerist en zou ook ten goede komen aan de touroperator en de plaatselijke pensionhouder.

Daarnaast is het vaak hard nodig om de infrastructuur uit te breiden en te moderniseren. Het wegennet en het openbaar vervoer moeten door de lokale overheid goed onderhouden en georganiseerd worden. Ook algemene voorzieningen als riolering moeten aan het door het toerisme toegenomen aantal gebruikers worden aangepast.

Tot slot moet de lokale overheid, in samenwerking met onderwijsinstellingen, investeren in de opleiding van de lokale bevolking. Dit kan via omscholingsprogramma's, taalcursussen en reguliere scholing.

Meer weten?

Het volledige onderzoek *Porto de Galinhas: duurzaamheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid in de toeristische keten* is te downloaden van de website van SOMO (www.somo.nl).

SOMO heeft ook een uitgebreid rapport gepubliceerd over de toeristische sector in Brazilië, waarin het onderzoek over Porto de Galinhas is opgenomen als casestudy. Dit rapport kan worden opgevraagd door een e-mail te sturen naar info@somo.nl.

Wat willen de mensen in Porto de Galinhas?

Binnen de toeristische sector in Porto circuleren verschillende ideeën over hoe het toerisme gestimuleerd kan worden op een duurzame manier. Vrijwel iedereen is het erover eens dat voor de watervoorziening aanpassingen nodig zijn voor waterzuivering en riolering. Men is bezorgd over het risico op vervuiling van het grondwater en over de kwaliteit van het drinkwater.

Ook een goedkoper en beter georganiseerd lokaal vervoerssysteem zal sterk ten goede komen aan het toerisme, en aan de medewerkers van de sector en de lokale bevolking. De komst van nieuwe vervoersbedrijven zal een gezonde concurrentie creëren en zo de kwaliteit van het vervoer verbeteren. Ook moet er toezicht komen op de vele mini-bussen die in de gemeente rondrijden; het vervoer per minibus is nu nog niet gereguleerd.

Daarnaast vinden ondernemers het erg belangrijk dat de straathandel gereguleerd wordt. Straathandelaren en winkeliers moeten de toeristen minder lastigvallen.

Tot slot moet er beter worden samengewerkt door alle betrokken partijen. Een bestemmingsplan of het gemeentelijk beleid voor de ontwikkeling van het toerisme zijn belangrijke hulpmiddelen voor een duurzame aanpak van de groei van deze sector. Voorwaarde is wel dat dit gebeurt in goed overleg met alle betrokkenen.

Colofon

Dit is een uitgave van SOMO en IUCN NL
Keizersgracht 132
1015 CW Amsterdam
Nederland
T: + 31 (0)20 639 12 91
F: + 31 (0)20 639 13 21
info@somo.nl
www.somo.nl

Het verslag van Porto de Galinhas is gebaseerd op
een onderzoek van SOMO en CICLO.

Tekst: Carolien Ceton
Ontwerp: Annelies Vlasblom
Druk: PrimaveraQuint

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt met
financiering van het Ministerie van VROM en het
Ministerie van Buitenlandse Zaken.

SOMO

National Committee of
The Netherlands

IUCN
The World Conservation Union

CICLO

FSC